

ROK BLAŽIČ

Še potrebujemo razum (da o veri niti ne govorimo)?

Pred dvajsetimi leti je sveti papež Janez Pavel II. izdal svojo morda najbolj daljnosežno okrožnico *Fides et Ratio* – Vera in razum. Na koncu 20. stoletja, ki je v marsičem potopilo novoveške sanje o napredku razuma brez vere, je okrožnica na novo začrtala možnost, pa tudi nujnost sinteze med obema načinoma pristopanja k stvarnosti. Je po dvajsetih letih ta vizija dobila potrditev ali se je izkazala za utopično?

Michael Polanyi je v 70. letih prejšnjega stoletja v eseju z naslovom »Zakaj smo uničili Evropo?« povezal skepticizem znanstvenega hiperracionalizma z nihilizmom ideologij, ki so v tem stoletju pustošile po svetu, predvsem nacizma in komunizma. Razum, ki se je izvil iz okvirov vere in morale, je na nek način spodkopal samega sebe in se iztekel v iracionalno češčenje naroda ali razreda oz. v psevdoznanstvene teorije, kot sta evgenika ali znanstveni materializem. Toda po propadu velikih ideoloških projektov moderne dobe se »svobodni svet« ni vrnil nazaj k razumu, postavljenemu v okvire. Nasprotno, njegov razkroj se je še pospešil; »trda« znanost se je postavila v službo tehnike, humanistika pa je opustila iskanje končne resnice in se umaknila v skrajni relativizem.

Od znanosti, ne le naravoslovnih, ampak tudi družboslovnih in humanističnih, se pričakuje le še kvantitativne učinke. Uspešnost univerz se meri v produkciji kadrov in idej za gospodarstvo. Izobraženci, ki so nekdanje predstavljali enega od stebrov družbe, so zdaj bodisi marginalizirani, bodisi prodajajo svojo misel kot blagovno znamko. Znanost je ušla iz vajeti družbe. Nedavni primer kitajskega znanstvenika, ki trdi, da je »popravlil« gene pravkar rojenih dvojčic, nam kaže, da zakonodajni in moralni zadržki ne ustavijo več spornih poskusov, da bi s pomočjo tehnike človeka preobrazili v nekaj drugega. Koliko bodočih staršev bi se danes še branilo, če bi jim dali možnost izbrati lastnosti svojega otroka?

Kaj pa vera? Šibkost razuma, kot pravi papež v okrožnici, veri ne daje večje moči, ampak jo zreducira na mit ali praznoverje. Dokazov za to ne manjka. Tako kot je v pozni antiki z upadanjem moči rimskega cesarstva in njegove verske podlage prišlo do razcveta ezoteričnih praks, kultov in sekt, se tudi danes, v času zatona svetovne prevlade Zahoda, dogaja podobno. Sekularizacija zahodnih družb, se pravi njihova ločitev od krščanske podlage, ni dokončno pregnala »meglice nevednosti«, kot so verjeli njeni zgodnji ideologi. V odsotnosti vere se širi vraževerje: vero, ki je vezana na skupnost, občestvo, zamenja iskanje »samoizpopolnitve« preko magičnih obrazcev, življenjskega sloga, spolnosti, prehrane ali telesne vadbe. Transcendentnega Boga je nadomestil imanentni panteon sinkretističnih bogov, polbogov (idolov), duhovnih »sil« – od vseмогоčnega trga, ki nagrajuje vernike z dobičkom, do antikapitalističnega klica nazaj k naravi. Za vsakogar nekaj.

Zdi se torej, da je sinteza vere in razuma v 21. stoletju nekaj utopičnega, če že ne smešnega ali zavrženega. Toda Janez Pavel II. ni bil naiven ali slep za realnost. Njegova okrožnica, če jo vzamemo resno, ima preroško vrednost za naš čas. Če nadaljujemo z zgodovinsko vzporednico: prav v babilonskem svetu pozne antike se je razvilo in prodrlo krščanstvo. Tudi v današnjem svetu obstajajo določeni namigi, ki nam omogočajo preroško sliko poljskega papeža prenesti v našo sodobnost. Če začnemo na strani vere, nam hlastanje modernega človeka po duhovnosti govori, da je v vsakomur živa želja po srečanju z resničnostjo onkraj lastnega jaza. Pogosto manjka samo prava izkušnja občestva, v katerem se vera lahko naveže na izročilo – izročilo, ki je prekaljeno s stoletji razumskega prevpraševanja vere.

Tudi sodobna znanost ni tako zaprta, kot se zdi na prvi pogled. »Trde« znanosti so se odrekle težnji, da bi dale dokončen odgovor na človekova bivanjska vprašanja, in s tem pustile prostor, ki ga je tradicionalno zavzemala vera. Če je znanstveni pozitivizem poskušal dokazati zmotnost religij, pa tak pristop danes ne vzdrži več resne presoje kljub vsemu trudu predstavnikov novega ateizma. Tudi ti so namreč samo eni od ponudnikov na trgu smisla, in ne več privilegirani govorci, ki bi jim vsi morali prisluhniti. Hermenevitično zavedanje humanističnih znanosti, da je vsak govor že pogojen s svojim obzorjem, je po eni strani prineslo nezaupanje do »velikih pripovedi« novega veka, po drugi strani pa obudil zanimanje za zgodbo, pripoved, kot je tudi svetopisemska pripoved zgodovine odrešenja, kot v svojem članku v tej številki izpostavlja Simon Malmenvall. Vera ni več le predmet kritične znanstvene obravnave, ampak je priznana tudi kot interpretativni horizont (eden od možnih), iz katerega izhaja govorec in ki ni nič manj legitimen kot sam znanstveni diskurz.

Današnji kristjan lahko torej stoji kot Pavel na Areopagu in kaže svojim sodobnikom svetišče neznanemu bogu, ki je v Jezusu Kristusu postal znani, osebni Bog. Na nek način vrača človeku dostojanstvo, s tem da mu omogoča novo sintezo med vero in razumom. Vrača mu osebnost in ga s tem brani pred (dejanskim, biološkim) razosebljanjem znanosti-tehnike ter ga rešuje iz zaprtega kroga iskanja samoodrešenja. Janez Pavel II., ki je veliko črpal iz personalistične filozofije, je to razumel in preroško odgovoril na težavo sodobnega časa. Tako na podivjanost od etike odpetega razuma kot na izgubljeno iskanje sreče v idolih trga.

Predvsem v času, ko je tudi vera »podivjala«, ko v njenem imenu padajo glave in se valijo reke beguncev, je glas poljskega papeža in velikega misleca še kako potreben. Tudi zato, da odgovorov ne bi iskali v instant rešitvah, ki jih ponujajo glasni prodajalci smisla, v konstrukcijah, ki slonijo na delnih resnicah in so gojišče lažnih novic. Sovraštvo je iracionalno, a je v svojem bistvu tudi ateistično: ker ne verjame v Gospodarja življenja in smrti, vzame sodbo sočloveka v svoje roke. Vera in razum, oboje je potrebno za razločevanje znamenj časa, da lahko odgovorimo na izzive sodobnosti na celosten, človeški način.

Vera in razum torej. Sinteza, ki je v 21. stoletju nujna. Janez Pavel II. nam je v svoji okrožnici **Fides et Ratio** zapustil tolažbo, da je tudi možna.

Zadnja letošnja številka revije bo govorila o sv. Hieronimu. Vabljeni k branju!

